

A BUDAVÁRI SZENT JOBB-KÁPOLNA VISZONTAGSÁGOS TÖRTÉNETE

Fotó és szöveg: **Szűcs** Endre

▼ Szent Zsigmond-kápolna metszete. Forrás: BTM

A *Megfestett fény (Díszüveges munkák a történelmi Magyarország építészetében 1945-ig)*. Szűcs E. – Dörgő M. – Földényi Gy. – Fűri J. – Gonzales G. – Oberczán Gy., Geobook Kiadó, 2005) című munkánkhoz gyűjtöttem az anyagot a múlt század nyolcvanas éveiben, amikor végre bekopogtam Balatonalmádiba, egyik kedvenc építészem, Medgyaszay István szép téglatemplomába. Azért maradt utoljára, mert szinte hetente utaztam át alatta Balatonalmádiban, és mindig azzal nyugtattam magamat, hogy megvár ez engem, bármikor megnézhetem. A belsőben végigfényképeztem Palka József színes üvegablakait. Éppen pattintom vissza az objektív kupakját a fotómasinámra, mikor is bejön kulcsosmójával a házvezető hölgy, és megkérdezi, nem akarom-e megnézni kis kápolnájukat. – Dehogynem – válaszoltam én. Mikor beléptem, egy varázslatban, egy cseppnyi szakrális kaleidoszkópban találtam magamat. Kiderült, hogy a szétbombázott budai Vár Szent István-kápolnájában vagyok. Akkor meláztam el sokadszor – ismerve a vár bombázás előtti, majd utáni fotóit –, mennyire igaz, hogy helyre lehetett volna, sőt kellett volna állítani. Ha egy ilyen falatnyi, mozaikgyöngyökből készült építménynél ez sikerülhetett, a többi is restaurátori rutinmunka lett volna. Ismételtelen elmerengtem azon, hogy van-e még Európában olyan

ország, amelyek királyi fellegvárát ne építette volna vissza.

A kis templomcskánkat először Szent Zsigmond-kápolnának hívták. Ezzel meg is kezdhajjuk felvázolni kalandos múltját. A palota építése közben, 1767–68-ban Nicolaus Pacassi és Franz Anton Hillebrandt tervei alapján megépült a Szent Zsigmond-kápolna mint az épületegyüttes szakrális központja. Középkori alapokra helyezték, a kétemeletes pompás tér egymás fölött elhelyezett ablakokból kapta a fényt. Szentélyét egy, hajóját két csehboltozat borította, ezekre csegyes kupolákat festettek, és gazdagon díszítették a négy evangélista, a négy szentanya, és a négy nagypróféta alakjával. A boltozaton a Mennybemenetel, a 9 angyali kar, és egy öszövségi jelenet volt látható. A falképeket Josef Hautzinger festette.

A „vitam et sanguinem” után, amikor nemesünk életüket és vérüket ajánlották a királynőknek, Mária Teréziának, ő ezt a lovagias cselekedetet azzal hálálta meg, hogy 1771-ben Raguzából (ma Dubrovnik) visszahozatta Budára Szent István királyunk kézfejét, melyet a török elől menekítettek Dalmáciába. Állandó őrzésére kápolnát szándékozott építtetni a királyi palota már meglévő Szent Zsigmond-kápolnájának bővítvényeként, mely a palota északi szárnya belső udvarának északnyugati sarkában állt. Szintén Franz Anton Hillebrandt tervezte és kivite-

lezte a kívül nyolcszögletű, belül ovális kis építményt, mely 1778-ra el is készült. A belső barokk díszítést itt is Josef Hautzinger varázsolta a falakra.

Czagány István a *Budavári palota* című könyvében (Műszaki Könyvkiadó, 1966) így ír a kápolnáról: „A Szent István-kápolna (akkor még így nevezték) aszimmetrikusan helyezkedett el a mai C épület ÉNY-i sarkában. Szabályos ívben hajló, fél ellipszis keresztmetszetű kettős kupola borította ezt a kis építészeti remekművet. Tetőjén keresztül négy álló, ovális ablak sugározta a szűrt fényt a meghitt, belső térbe. Ugyancsak négy elegáns arányú, félköríves késő barokk ablak törte át homlokfalát. Nyolc fejezetes falpilléren nyugodott a koronázó főpárkánya.”

A palota külső homlokzatán ebből semmi sem látszott. Csak a ház bennfentes emberei tudhatták, hogy az épület egy bizonyos falszakaszán a mindig zárt zsalugáterek mögött nem ablaknyílások, hanem a kápolna falpillérei voltak. Ettől kezdve lett a Budavári Palota a magyar királyság és első katolikus királyunk, Szent István kultuszának szakrális központja. Ennek fénypontja a minden év augusztus 20-án a Zsigmond-kápolna és a Nagyboldogasszony-templom között megtartott körmenet volt. A Szent István jobbát nagy kegyelettel vivő körmenet 1818-tól az állami ünnep rangjára emelkedett. Ekkor ugyanis a Helytartótanács

elrendelte, hogy a menetben a kormány vezetőinek és tisztségviselőinek testületileg teljes díszben részt kell venniük. Szintén testületileg, zászlók alatt vonultak fel a pesti és budai céhek, a gimnazista és az egyetemi diákok, valamint az egyháziak. Ez a legnagyobb ünnep maradt 1944-ig, azután majd fél évszázad szünet következett. Jelenleg a Bazilikában őrzik, és augusztus 20-án ismét zárandokol a körmenet.

De vissza a történelemhez. Bár az 1848–49-es szabadságharcban a palota nagy része romokban hevert, a Szent István-kápolna megmenekült, annak ellenére, hogy a Szent Zsigmond-kápolna is kiégett. A helyreállítás, amit Ybl Miklós kezdett el, és végül Hauszmann Alajos fejezett be, a kiegyezés után indult meg. Bár méretében nem, de művészi minőségében Hauszmann-nak sikerült a barokk kori kápolnához méltó művet alkotnia. Részben ennek is köszönhetjük, hogy ma is gyönyörködhetünk benne. A barokk kori freskókat (valószínűleg Lotz Károly kartonjai alapján Róth Miksa üvegmozaikba álmódott műveire cserélték. Az új, immár a Szent Jobbról elnevezett kápolna az eredetihez képest kisebb volt, benne az oltárasztalon neogótikus, ezüst ereklyetartó őrizte első királyunk mumifikálódott jobbát. A kápolna szerkezetét a hatszög három oldaláról induló féloszlopok tartják. Ezekre ülnek fel a kosárféves hevederek, melyek a kupolaboltozatot gyámolítják. A kupola központi díse egy stilizált napábrázolás, alatta az oszlopokhoz csatlakozó mezőkben gazdag ornamentikával övezve angyalok tekintenek a központ, azaz az oltár felé, melynek fő alakja első szent királyunk. A hevederívek alatti bélétek felső részét szintén angyalok díszítik, kezükben mondatszalaggal. Az egyik szövege: „HATALMAS A TE KAROD”, a másiké: „MAGASZTALTASSÉK A TE JOBBOD”. Róth Miksa művén a trónon ülő király mellett kétoldalt az árpádsávós és a kettős kereszt címer volt látható. Az ábrázolás érdekessége, hogy István király fején nem a ma ismert Szent Korona ült, hanem annak csupán a felső része, a Corona Latina. Ha továbblapozunk történelemkönyvünkben, megtudhatjuk, hogy az 1901-re elkészült építmény is az 1944-es bombázások áldozata lett. Illetve egy szerencsés áldozata,

ugyanis a felette lévő palotaszint olyanformán omlott rá, hogy ez a védőtakaró szinte épen megőrizte. Így szunnyadt békésen 12 éven át a törmelék alatt. A freskók bizony ezt nem élték volna túl. Az 1950-es évek vége felé lassan elkezdődtek a vár helyreállítási munkái. Valószínűleg az akkori szellemi és építészeti ideológia nem kímélte volna meg ezt a fontos kultúrtörténeti emléket sem. Bizonyára nem, amikor Szent István királyunkat első Istvánnak

kezdtek hívni, a barokk és a historikus építészetet a gaz burzsoázia és az imperialista klérus örökösének titulálták. Nagy nehezen a középkort elismerték, így építették Gerő Lászlóék újjá a lovagtermet, a déli rondellát és a buzogánytornyot (melyek nem biztos, hogy ugyanilyenek voltak, de ez esetünkben nem számít). Egyszer csak csoda történt. Vagy csak a vak szerencse, de mi szeretnénk hinni abban, hogy a Fennvaló keze is benne volt a dologban.

Hasonló munkálatokban volt jártos egy Bicskei Karle János nevezetű festőművész, akinek nagy szerepe volt a kápolna további sorsában. Ő ugyanis az 50-es években a balatonalmádi Szent Imre-templomban is dolgozott. Amikor hozzá is eljutott az előbukkant Szent Jobb kápolna híre, ezt azonnal tudatta a helyi plébánossal, dr. Pintér Sándorral. Az atyát nagyon mélyen érintette ez a váratlan hír, lévén ő

első szent királyunk fiáról, a Szent Imréről elnevezett templom felszentelt ura. Azonnal hozzá is fogott a kapcsolatok felvételéhez, és a hírhedt 50-es évek legkeményebb ateista szellemének csúcspontján sikerült elérnie, hogy Budapestről aranyozzaikkal, márványlapokkal, gyertyatartókkal, kovácsoltvas kapukkal megrakott teherautók induljanak meg a szép Balaton-felvidék felé. Az aranyozzaikkal, a tabernákulum, az oltár,

a gyertyatartók, a kovácsoltvas kapu a márványkeretével eredeti. A derék piktor, valamint a hitében és hazaszeretetében mélyen elkötelezett atya nevét már ismerjük, de sok mindent még nem tudunk. Azt tudjuk, hogy ezeket a felbecsülhetetlen értékű szent kincseinket teherautók szállították, de vajon ezeket ki és hogyan bontotta ki a romok alól, ki és hogyan varázsolta újjá, azt még bizony nem. Tehát érdemes nekünk, a szakma megszállottjainak tovább kutakodnunk, biztos megtaláljuk erre is a magyarázatot. A Millenniumot záró ünnepségek részeként, 2001. augusztus 19-én Szabó Géza kanonok, a Szent István Bazilika plébánosa és a Szent Jobb öre a Szent Jobb-ból származó fragmentumot adományozott a kápolnának. Így a Szent Imre- és Boldog Gizella-ereklje fragmentumának békésen nyugvó társaságában ismét együtt van a királyi szent család.

Ha e kis visszaemlékezés címében a kápolna történetével kapcsolatban a viszontagságos jelzőt használtuk, akkor magával a Szent Jobb-bal kapcsolatban bizony nagyon keresnünk kéne a megfelelő kifejezéseket. Talán a hányatott, az elképesztően drámai, a csodával határos, a Szent Koronához hasonló múlttal rendelkező sors jut az eszünkbe, mely külön cikket érdemel.

FÖLDÉPÍTÉSZET – FÖLDÉPÍTÉS

Nemzetközi szakmai napok Franciaországban, 2016 | Radev Gergő | Fotó: TERRA pia, Amáco

Ma Magyarországon kevés olyan mestert ismernünk, aki a földet és a vályogot nagy hozzáértéssel használja, aki ismervén az anyag tulajdonságait, ajánlja is azt az odaillő helyekre. Magyarországon lenyűgöző és kiforrott építési rendszerekkel rendelkeztünk, ezeket hívjuk ma hagyományoknak. Kutatására rengeteg kísérlet született. De ez a fajta rendszer csak úgy marad élő, ha az ember műveli is, megtapasztalja, saját magára és korára szabja azt. A Sárkollektíva tehát elsősorban a földdel foglalkozik – ennek alkalmazási lehetőségeivel és a kor vérkeringésébe való bekapcsolásával. Csapatunk két tagja több éven keresztül tanult Franciaországban (École Nationale Supérieure d'Architecture de Grenoble – Laboratoire CRA terre), ahol megismerték a nemzetközi földépítéssel foglalkozó irányzatokat. A Laboratoire CRA terre, azaz a Földépítészet Nemzetközi Központja 1979 óta dolgozik azon, hogy érvényes válaszokat adjon a környezetvédelemhez, a kulturális sokszínűséghez és a szegénység elleni küzdelemhez kapcsolható kihívásokra. Vályogépítészeti kutatásokat végeznek, laboratóriumot működtetnek, képzéseket, konferenciákat, előadásokat tartanak.

Ma Franciaországban divat a föld használata. Tartószerkezetként, dizájnelemként, és – a kor specialitásként – már előfordul minden egyéb, nem várt minőségekben is.

Nemcsak családi házak, de sok középület is ilyen technológia felhasználásával épült. Kutatott és fejlesztésre alkalmasnak nyilvánított területe lett az építészetnek. Egyik, immár tíz éve működő kutatócsarnok a Villafontaine-ben van, melyet egyetemnek, alapítványoknak és az állam közösen tart fenn, és a használat is közösen történik. Évente bemutatásra kerülnek a nagyközönség számára a Festival Grains d'Isère alkalomával az egyes projektek eredményei.

Erre az eseményre, és az azt megelőző többhetes programra jutott ki idén a Sárkollektíva. Tanulságos, milyen szerves részét képezi egy ilyen esemény a franciák életének: kisiskolások és egyetemisták is ellátogattak ide. Alapvetően kis léptékben dolgoznak itt a földdel – tehát próbatestek, falak, szabványi felületek készülnek különböző technikákkal és keverékekkel. A csarnok kiegészítő épületei is kísérleti módszerek-

kel épülnek. Egyes csapatok szerkezeteket – rakott sárfal; lécvázra borított, szalmás sár; döngölt földfal; nyers téglából épített, hézagos falazat – készítettek. Korábban béléstestek; padlók; bambusszal erősített vályogpillérek; fűtőpanelek; díszítőelemek is készültek, amelyek közül többet már gyártanak és használnak is. Sok, cementtel stabilizált kísérletezés is történik itt. Készültek csempeként használatos öntött vályogtáblák, stabilizált földfalak és vakolatok – melyek viselkedésre már inkább hasonlítanak egy vasbeton szerkezethez vagy épp egy zsákos készvályoghoz.

Csapatunk tagja, Bihari Ádám az Amacóban töltött hónapok alatt fejlesztett ki egy gipszkartonlaphoz hasonló vályoglapot, mellyel a rendezvényen épülő, kísérleti ház falát be is burkolták. Nemcsak a panel összetételét kellett kitalálni, hanem a gyártási módszert és az ehhez szükséges eszközöket is. Meghatározó téma volt idén a természetes anyagú hőszigetelő elemek és hőszigetelő technológiák használata. Itt ismerkedtünk meg mi is a zsaluba tömörített szalmás sárral, a hőszigetelő vályogvályogokkal, melyek már súrolják a műanyag hőszigetelések teljesítményét.

Az esemény lezárása számomra még nem tűnt eléggé átgondoltnak. Ugyanis az építmenyeket a rendezvény végén azonnal elbontják. Összességében azonban szakmailag és emberileg is gazdag élmény volt ez számunkra. Nem utolsósorban azért, mert Magyarországon és a környező országokban még nem alakult ki ez a rendszer, pedig minden adottságunk megvan hozzá.

